

Lad os slagte godsslagterne

Af mag.art. Ellen Damgaard

En vestjysk hovedgård på auktion i 1757

Den 12. december 1757 blev der holdt auktion på hovedgården Gudumkloster i Gudum Sogn. Ejeren, J.F. Wedel, havde nemlig fået den idé at sælge gården og dens tilhørende bøndergods stykvis – en meget utraditionel fremgangsmåde. Denne vinterdag på Gudumkloster kunne enhver byde på de enkelte dele, også fæstebonden på den gård, som han indtil nu havde haft i fæste. Sognepræsten Jelstrup købte selve hovedgården med dens otte underliggende huse samt 18 gårde og tre huse i Gudum Sogn. Han optrådte også som mellemmand i en række handler, hvor en fæstebonde bød på sin gård. På den måde blev hele tretten gårde købt til selveje. Da Jelstrup afhændede Gudumkloster i 1762, havde han frasolgt de fæstegårde, der var fulgt med godskøbet.¹ Historien gentog sig på hovedgården Bækmark i Møborg

1759, Kongensgård i Nr. Nissum 1760 og Grubbesholm i Nr. Bork 1761. Denne spontane vestjyske selvejebevægelse blev imidlertid stoppet af en forordning i 1761. Selv om landboreformer og dermed en ændring i godsstrukturen og bøndernes overgang til selveje var en del af den gryende politiske debat i København, ønskede lovgiverne en mere kontrolleret proces.

J.F. Wedel købte herefter den solide selvejergård Nørre Vinkel i Heldum. I sin tid som ejer af denne gård udfoldede Wedel sine landøkonomiske talenter på nye områder, afvanding af moradser, opførelse af agerumslade, teglbrænderi, brøndhus samt anlægelse af en have med alle slags jordfrugter i største mængde. Det beskrev den lokale præst begejstret i sin indberetning til Danske Atlas i 1766.² Ikke desto mindre fik han et eftermæle som „godsslagter“, særligt anklagende formuleret hos den unge stud.mag. Flemming Jerk i Hardsyssels Aarbog i 1958. Han beskriver, hvordan et par holstenske grever havde ladet deres godser udstykke allerede i 1739 og 1751 med det ædle formål for øje at forbedre bøndernes kår og derigennem også godsejerens økonomi. Jerk anfø-

Rysensteens ærværdige 1600-tals bygning blev ikke revet ned, hverken af „godsslagtere“ eller senere ejere. Her ses den omkring 1860, og gårdens gamle bygninger er stadig i god behold på deres voldsted ude i engene ved Nissum Fjord. Tegnet af F. Richard og udgivet som litografi i værket „Prospekter af Danske Herregårde“, der udkom fra 1856 og frem.

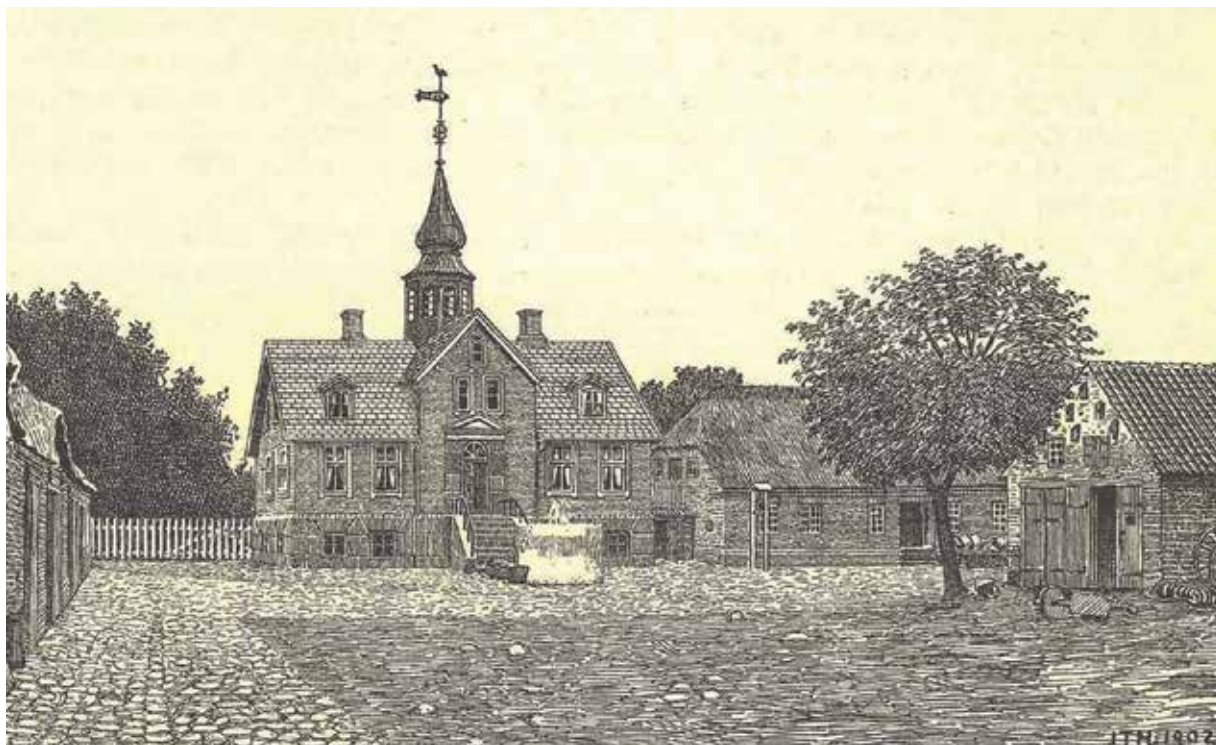
rer, at Wedel antagelig var blevet inspireret af denne bevægelse i Holsten, eftersom han var født i Sønderjylland og – som Jerk skriver – *„således har haft en endnu større direkte tilknytning sydpå, end Jylland som helhed havde dengang“*. Men bag Wedels salg af Gudumkloster lå efter Jerks mening åbenbart nogle andre, mere blakkede motiver: *„Men der er rigtignok den meget væsentlige forskel på Vedel og de to grevelige foregangsmænd, at hvor disse udstykkede og reformerede i den hensigt at forøge deres bønders velstand og derigennem hovedgårdens, så var det sociale og landboøkonomiske moment hos Vedel ganske underordnet det privat-økonomiske; for Vedel var udparcelleringen kun et led i en økonomisk spekulationsmanøvre med det ene formål, først at skaffe sig det størst mulige udbytte, og derefter helt at trække sig ud af foretagendet. Efter godsets delvise frasalg og overgang til arvefæste, og hovedgårdens partielle udstykning til nye brug, sælger Vedel skyndsomst det resterende, uden at bekymre sig det bitterste om, hvorledes det sidenhen skal gå dels de bønder, der nu har vundet – i hvert fald den delvise selvstændighed, dels den så sørgeligt ribbede hovedgård.“*³

Det var Jelstrup, der købte „den så sørgeligt ribbede hovedgård“, men efter et enkelt ejerskifte blev gården videresolgt i 1762 til forpagteren på Kongensgård, Christen Olesen, der blev den første i fem generationer på gården, fra 1762 til 1907.⁴ Den tilbageblevne ejendom var tilsyneladende ikke blevet slagtet livstruende.

Fra herremand til proprietær

Var J.F. Wedel en grisk godsslagter eller en reformivrig borger? Han var så uheldig at miste alle sine penge, men det kunne ske for enhver, der vovede sig ind i store handler, hvad enten det var med stude eller som her med ejendomme. En fallit af denne slags betød ikke, at vedkommende var en skødesløs spekulant. Wedel levede i en omskiftelig epoke med store tanker og planer om forandring, og det er tydeligt, at han var påvirket af de nye strømninger. Det var en europæisk bevægelse frem mod større frihed og lighed, en bortkastet af bånd, der kunne hindre samfundets udvikling og bevægelighed. I Danmark kom disse tanker til udtryk i indsamling af ny viden om samfundet og et omfattende lovkompleks, der skulle forenkle og forbedre forholdene for alle landets indbyggere. Denne vækststrategi har fået navnet „Landboreformerne“. Wedels og Jelstrups indsats på Gudumkloster var helt i tråd med de nye tanker.

Bortset fra Rysensteen var herregårdene på Lemvigegnen ret små – flere af dem med beskedne bygninger og lige netop nok bøndergods til at opnå skattefrihed. Og der var mange driftige mænd, der stod på spring for at komme i gang med at afvikle det gamle godssystem. I slutningen af 1700-tallet dukkede der imidlertid et nyt fænomen op, interessentskaberne, hvor disse mænd kunne organisere sig i et fleksibelt netværk med indskud af kapital og faglige kompetencer. På Lemvigegnen skete det for første gang i 1794, da de to nabohovedgårde Bækmark og Nørre Holmgård blev sat til salg. Hovedmanden i interes-

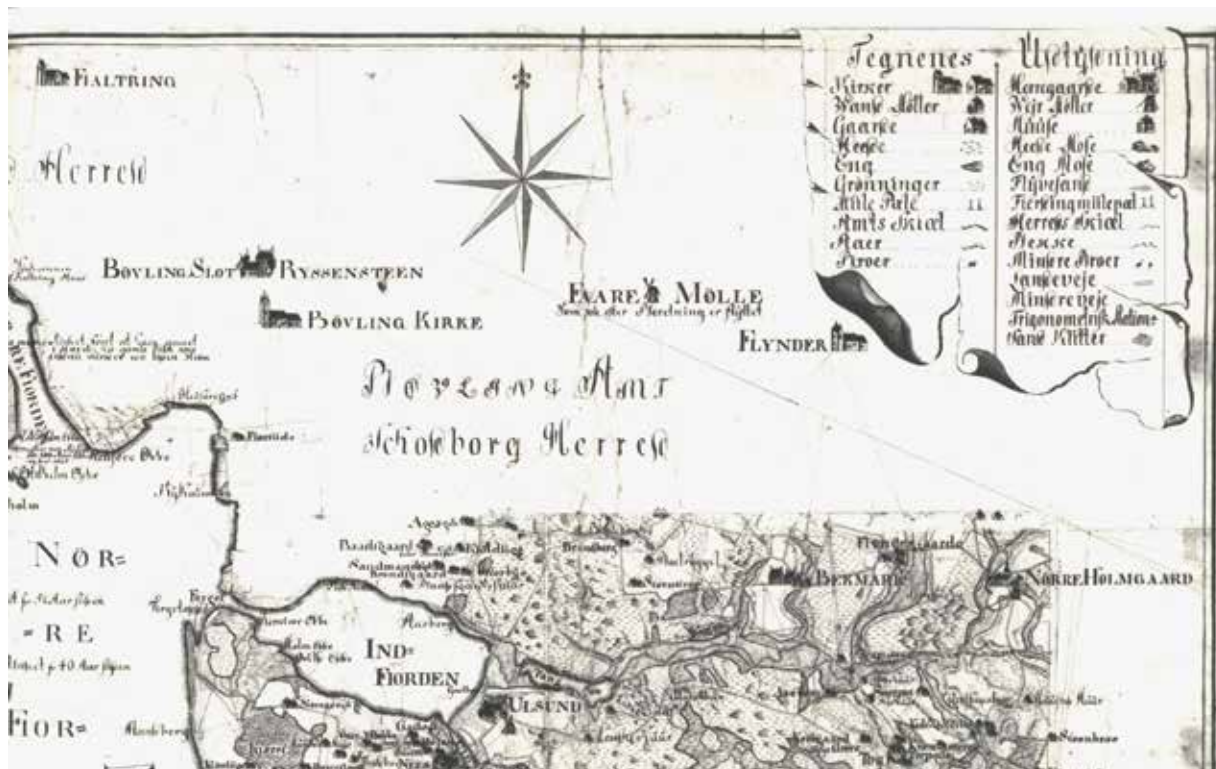
*I slutningen af 1700-tallet havde Nørre Holmgård stadig sit grundmurede stuehus med tårn og blytækket spir fra 1589, men det blev revet ned og erstattet af en mere tidssvarende firlænget gård i slutningen af 1700-tallet, muligvis af by- og herredsfoged Lindahl, der ejede godset i 1797-98. Den nuværende hovedbygning i frederiksborgsk villastil er opført efter en brand i 1888 af ejeren, en københavnsk restauratør ved navn Ditlev Hansen. Ganske pompøs og meget nymodens. Tegning af J.Th. Hansen, 1902, i *Trap Danmark*, 3. udg., 1904.*

sentskaberne ved disse to ejendommers udstykning og salg var by- og herredsfoged H.J. Lindahl fra Lemvig, men de øvrige skiftede; det var efter tur Lemvigs konsumptionsforvalter, en godsforvalter fra Ulsund i Nees og ejeren af hovedgården Kabbel ved Lemvig, forpagteren på Rysensteen, en storkøbmand fra

Lemvig og en godsforvalter, Jørgen Donnerup; sidstnævnte flyttede ind på Holmgård som godsejer. Da Donnerup i 1807 købte en anden gård, blev Holmgård solgt til endnu et interessentskab, nu med by- og herredsfoged i Lemvig, Fr. Chr. Schønau, som ankermand. Interessenterne gik ind med kapital eller

Nørre Holmgård. I slutningen af 1700-tallet havde Nørre Holmgård stadig sit grundmurede stuehus med tårn og blytækket spir fra 1589, men det blev revet ned og erstattet af en mere tidssvarende firlænget gård i slutningen af 1700-tallet, muligvis af by- og herredsfoged Lindahl, der ejede godset i 1797-98. Den nuværende hovedbygning i Frederiksborgsk villastil er opført efter en brand i 1888 af ejeren, en københavnsk restauratør ved navn Ditlev Hansen. Ganske pompøs og meget moderne. Postkort o. 1900, Lemvig Museum.

De to hovedgårde Nørre Holmgård og Bækmark ligger i nabosognene Møborg og Flynder ved de frugtbare enge langs Flynder Ås forgreninger og tæt ved den ældgamle landevej, der gik ned over Agger Tange og videre sydpå mod hertugdømmerne, Nordtyskland og Holland. På kortet fra 1792 finder man stednavnet „Brohus“, dér hvor landevejen passerer Flynder Å; der var altså en bro, hvor man måtte betale for at komme over åen. Originalmåling til Videnskabernes Selskabskort, udført af J. Elling 1792. Kort- og Matrikelstyrelsen.

kreditværdighed og forventning om et udbytte, der stod i forhold til indskud og arbejdsindsats.⁵

På Holmgård blev 1500-tals borgen revet ned og erstattet af noget mere beboeligt, og da J.F. Wedels

søn, landøkonomen Lago Matthias Wedel, omkring 1800 besøgte Bækmark, bemærkede han, at de gamle voldgrave til dels var blevet opfyldt til „nyttige Havepladser“.⁶ Den tids mænd anlagde ikke kulturhisto-

riske bevaringssynspunkter, men glædede sig over nyttige gerninger, der kunne bidrage til fædrelandets vel, selv i lille skala.

Den 5. maj 1797 fik baron Ove Henrik Juel kongelig bevilling til at afhænde baroniet Rysensteen, og det følgende år blev det samlede gods, det vil sige Rysensteen, Rammegård og Herpinggård, solgt på auktion til kammerherre P.S. Fønss til Løvenholm og U. Chr. von Schmidten til Urup. Året efter kom der yderligere et par medejere, tilsammen med en sjettedel lod.⁷ Dette auktionskøb var Lemvig-egnens største gårdhandel nogensinde. Rysensteens jordegods strakte sig fra Nissum Fjord til Limfjorden og havde desuden indbringende forstrandsretigheder. Bøndernes gårde lå allerede fra gammel tid spredt i landskabet, så der skulle ikke bruges kræfter og penge på at udskifte jorderne og flytte bygninger. De nye ejere gik straks i gang med at sælge Rysensteen og Rammegaards fæstegods. Der var købere til de enkelte gårde, i de fleste tilfælde beboeren.⁸

Fønss blev nu eneejer, og den 25. maj 1804 satte han så den formindskede hovedparcel med tiender og gods på auktion og solgte den til et interessentskab under ledelse af kaptajn og landsdommer Leth og med F. Chr. Schønau og P.A. Høegh som interessenter;⁹ denne handel gik tilsyneladende tilbage med Fønss igen som eneejer. I 1809 købte Høegh så selve Rysensteen med 102 tønder hartkorn, som han yderligere forøgede med en parcel af hovedgårdsjorden, som tilhørte Schønau. Og her blev han.

Myten om godsslagteren

„Næppe havde den sidste lehnsbaron Juul-Rysensteen forladt baroniet, før spekulanterne som gribbe kastede sig over det for at deltage i dets totale splitelse.¹⁰ Sådan skrev historikeren Flemming Jerk i sin artikel „Ringkøbing Amts herregårde i godsslagtingens tidehvert“ i 1958. Men hvad skete der egentlig, og hvorfor? Var det spekulanter, der som gribbe slog ned og flåede velærværdige herregårde til blods, fortærede det spiselige og levnede resterne til hyænerne?

Den fremmeste af dem var Peter Severin Fønss til Løvenholm på Djursland. Han beklædte en række offentlige embeder; landsdommer, generalkrigskommissær, oberst og chef for det første østre landeværnsregiment, blev udnævnt som justitsråd og fik titel af kammerherre. Således var „godsslagteren“ en velanset mand i sin tid og fremstår langt fra det skumle billede, der senere blev tegnet. Fønss var vokset op på et gods, hvor fremskridtets vinde allerede blæste i 1750'erne. Hans far fik drænet og opdyrket hedejord, forbedret bøndernes gårde og omfordelt deres jord. P.S. Fønss gik i hans fodspor, men bevægede sig ud i meget større forehavender som netop omstruktureringen af det gamle godssystem.¹¹

Også landsdommer de Leth var en mand med offentlige embeder og opgaver. Han blev udnævnt til landvæsenskommissær i Thisted Amt i 1797 og var justitssekretær ved landsoverretten i Viborg; i 1805 blev han udnævnt til justitsråd. Hans domicil var herregården Eskær i Salling, som han ejede i årene fra

Ulrik Chr. von Schmidten udgjorde sammen med godsejer Peter Severin Fønss det første interessentskab ved udstykningen af Rysensteen. I modsætning til Fønss så von Schmidten tilsyneladende mest på de økonomiske muligheder i godshandelen, og der er ikke bevaret oplysninger om et reformvenligt grundsyn, sådan som man finder det hos andre af tidens godshandlere. Han fik heller ikke tildelt offentlige opgaver sådan som Fønss, Lindahl og Schønau. Maleri af C. A. Lorentzen. Foto: Museum Sønderjylland.

1797 til 1830. Som en mand af Landboreformerne fungerede han som landvæsenskommissær og tiendekom-

missær.

H.J. Lindahl var jurist med bevilling som prokurator, altså advokat ved landsretten, og fungerede som by- og herredsfoged i Lemvig Købstad og Skodborg-Vandfuld herreder fra 1794 til 1801. Han var landvæsenskommissær, sandflugtskommissær, forligskommissær, generalauditor – det vil sige anklager i Højesteret i militære retssager – og overbefalingsmand for Kystmilitzen i Sydthy. Ved hans død i 1812 sagde amtsprovst Bendix i Vestervig: *„Hvo kunde miskende, hvo ikke agte høit et Anlæg, der sædvanligen skjænker Staten og Samfundet de allerfortrefeligste Borgere“*.¹²

Fr. Chr. Schønau var blevet by- og herredsfoged i Lemvig efter Lindahl. Han havde en uddannelse både som teolog og jurist, havde været latinskolelærer i Viborg og siden prokurator. Desuden var han grebet af nyopdyrkning, træplantning, haveanlæg, dræning, vejvæsen – alle sager i tidens patriotiske ånd.¹³

Det blev imidlertid Peder A. Høegh, der kom til at sætte punktum for afviklingen af Lemvigegnens større godser. I 1810 stod han som ejer af Rysensteen og Rammegård, som efter ham overgik til henholdsvis en svigersøn og en søn. Høegh hørte ikke hjemme blandt tidens landboreformmænd og patrioter; han kunne tilsyneladende blot rigtig godt lide at eje jord, så langt øjet rakte. Med ham sænkede roen sig på de gamle godser i Vestjylland.

Alle disse mænd, som deltog i rækken af køb og salg, i interessentskaber eller enkeltvis, var de godsslagtere, det vil sige udelukkende drevet af håbet

om profit? Der er næppe tvivl om, at de involverede gerne ville have et økonomisk udbytte. Godshandel må have mindet om en god gang kortspil med store indsatser, noget, som de vestjyske storbønder i hvert fald senere var berygtede for. Men så godt som alle interessenterne i udstykningerne på Lemvigegnen var velmeriterede borgere. De fulgte med i tidens væsentlige landøkonomiske strømninger, og de fik offentlige embeder som de frontsoldater, der skulle gennemføre landboreformernes mange omstruktureringer selv i de dele af landet, som lå længst væk fra hovedstaden. Det gjaldt både udstykningen af godserne og bøndernes overgang til selveje, det gjaldt omorganiseringen af militærvæsenet, det gjaldt spørgsmål om grøftning og afvanding af vandlidende jord og bekæmpelse af sandflugt. Alt sammen til fædrelandets bedste. I tidsskriftet „Iris og Hebe“ kunne man i 1806 læse, at den hurtige godsudstyknings i Jylland var sket „til Ære for Slutningen af det 18. Aarhundrede og til Ære for Vestre Jylland“.¹⁴

Profitjagt og rovdrift?

Det var tilsyneladende forfatteren H.F. Ewald, der første gang brugte udtrykket „gårdslagter“. Ewald udgav en række populære historiske romaner og noveller, og i bogen „Fortællinger“ fra 1884 møder vi et par godsspekulanter i novellerne *Tre Aar* og *Mortensgildet i Villinge Kro*, der begge foregår i 1800-tallet. Det er dog kun i den sidstnævnte, at selve betegnelsen bruges direkte: „Ja“, svarede Morten, „der blev gjort stort Spræl af Peer Jægers Rigdom, men han har

mere end een Gang været dygtig paa Knæerne, og det voldte hans Pengegridskhed, som forledte ham til Spekulation og Gaardslagteri“.¹⁵

Da historikeren, arkivar Sigvard Nygaard i 1918 skrev en artikel med titlen „Godsslagtningen i Bøvling Amt“ i Hardsyssels Aarbog, anlagde han et nøgternt, kildebaseret syn på opløsningen af godserne. Trods titlen beskriver han ikke aktører som Fønss og von Schmidten som spekulanter, selvom han bruger betegnelsen „godsslagtere“, og han sætter „godsslagtningen“ ind i sammenhæng med landboreformernes grundlæggende tanker. Dog tillader han sig en vis vemod ved tanken om de forsvundne bygninger.¹⁶

Den, som for alvor satte godsslagteren på historikernes scene, var Hugo Matthiessen i bogen „Snaps-tinget“ fra 1946. Her beskriver han i sit farverige sprog, hvad der var sket dengang i slutningen af 1700-tallet: „I dette Stormløb mod Herregaardene var der noget af en Gengældelse. Store Dele af alt det, som – mangen Gang ved Uret, Haardhed og Vold – var skrabet sammen, de Magtens Hjemsteder, hvorfra Trykket mod Bønderne udgik, skulde nu skaanselsløst splittes for alle Vinde. Udstykningens Voldsomhed og Tempo mødtes dog naturligvis fra mange Sider med Uvilje og Vrede, - „Herregaardsslagtere“ fik som Betegnelse for Jordspekulanterne en vis odies Klang; thi saa radikal en Nedskæring af historiske Godskomplekser med ærværdige Traditioner og gammel Kultur maatte jo uundgaeligt medføre, at meget værdifuldt gik til Grunde. Profitjagt og Rovdrift, som i alt for mange Tilfælde skæmmede Spekulanternes Fremfærd, bru-

tale Tvangsmidler for at presse Bønderne til i dyre Domme at købe deres Jord, hensynsløs Udbytning af Skoven for at skaffe Mønt, alt dette og meget mere af samme Slags, gav Billedet mørke Skygger“.¹⁷ Hugo Matthiessen var en seriøs historiker og glimrende formidler, men her overstiger fortællelysten i et vist omfang virkeligheden. Det lyder nærmest som en bondeopstand mod herregårdene – „magtens hjemsteder“, fulgt op af jordspekulanterne, der ud over at slagte godserne også udpresser bønderne. Og som det værste, ødelægger ’herregårdsslagterne’ de kulturhistoriske mindesmærker. Det var nu ikke tilfældet på Lemvigegnen – bortset fra Nørre Holmgård og dele af voldgraven ved Bækmark.

Godsslagtere eller patrioter?

Som vi har set, var virkeligheden en anden, i hvert fald på Lemvigegnen. Bøndergodset under Rysensteen og Rammegård blev solgt fra i årene fra 1801, og her kunne bønderne få lån i Den almindelige Enkekasse, der var blevet oprettet i 1775 som pensionskasse for embedsmænd. Fæstebønderne under Rysensteen og Rammegård benyttede sig i stort omfang af denne nye lånemulighed.¹⁸ Bønderne tænkte tydeligvis rationelt, og der er ingen steder tegn på en bondeopstand mod „magtens hjemsteder“. Hugo Matthiessens betragtninger om tabet af en række kulturhistorisk værdifulde godskomplekser „med ærværdige traditioner og gammel kultur“ er en kyndig museumsmands synsvinkel, men i datidens verdensbillede var mange af de ærvær-

dige bygninger ikke tjenlige som domiciler for de nye proprietærer – Holmgårds borgkolos havde haft sin tid, og enhver køber ville være fornøjet med at flytte ind i en statelig nybygning som den på Rammegård.

Det er de samme nutidige kulturhistoriske betragtninger, som historikeren Flemming Jerk bruger i sin artikel fra 1958. Her skriver han med bitter ironi om by- og herredsfoged Lindahls nedrivning af Timgård: *„Endelig kronede Lindahl sit velsignelsesrige virke ved for alvor at fastslå og demonstrere, hvilken slægt der havde fulgt Tiimgaards højtidelige skabere, ved totalt at jævne Knud Gyldenstiernes prægtige hovedbygning med jorden, således at næppe voldstedet end lader sig spore. Materialerne anvendte han, som den geschäftige forretningsmand han jo var, til at opføre gårdene på de samtidigt udstykkede arealer, heriblandt den ejendom, der nu bærer Tiimgaards navn, uden at meget mere end navnet minder om det engang forsvundne“.*¹⁹ For Lindahl og hans samtidige var der tale om en patriotisk og nyttig gerning, der skaffede nye huse og egen jord til bønderne. Idéen med at genbruge murstenene fra den gamle borg til nye bondegårde var desuden ret så visionær.

Det maleriske begreb „godsslagter“ dukkede op igen i 1970, dog nu med en noget mere velafbalanceret betydning. Det var i landsarkivar Jens Holmgaards artikel „Jysk godsslagtning – Bagge Lihmes salg af Stårupgårds bøndergods til selveje 1794-1804“ i festskrift til landbohistorikeren Fridlev Skrubbeltang. Holmgaard indleder sin artikel med en definition og

beskrivelse af begrebet: „Ordet godsslagtning betegner den proces, at en hovedgård med sit tilliggende i den store reformtid i spekulationsøjemed blev opkøbt med henblik på frasalg af bøndergodset til selveje og eventuelt tillige udparcellering af selve hovedgårdstaksten. I nogle tilfælde kunne slagtningen desuden omfatte forhugning af skovene og anden form for afklædning af det tiloversblevne. Ordet har i eftertiden ikke haft nogen god klang, og godsslagterne har været betragtet som mere eller mindre suspekte personer. Det var nogle af dem sandsynligvis også. Men en kendsgerning er det, at deres virksomhed var af væsentlig betydning for reformpolitikken gennemførelse og blev kraftigt opmuntret og understøttet af statsmagten. I sig selv er godsslagtningen og statens holdning til den et udtryk for, at der som et resultat af konjunkturfremgangen siden midten af 1700-tallet nu var store bundne værdier i landets bondejord at løse op for med rimelig udsigt til gevinst for alle tre implicerede parter: staten, godsejerne og bønderne“. ²⁰ Opløsningen af det gamle godssystem var således en nødvendig del af landboreformernes gennemførelse; det erkendte landsarkivaren, selv om han stadig brugte den nedsættende betegnelse, sågar i artiklens titel.

Godsmæglere?

Når de mange interessentskaber og privatpersoner var nødvendige i udstykningsprocessen, hænger det sammen med, at der ikke var så mange, som havde kompetence og kreditværdighed til at gå ind i så omfangsrige forretninger som for eksempel salget af Rysensteen. Der var ingen ejendomsmæglerfirmaer, ingen banker eller realkreditinstitutter, der kunne påtage sig disse store handler. De store godshandlere havde ofte en baggrund inden for godsadministration. Enten var de selv godsejere eller havde gjort karriere som forpagtere eller forvaltere, og de havde om ikke altid kapital, så dog en kreditværdighed, som gjorde, at de kunne byde på auktionerne. Flere af dem havde en juridisk uddannelse, en nyttig baggrund i de indviklede forretninger. Når man ser på deres øvrige liv, er det desuden karakteristisk, at en meget stor del af dem havde ikke blot et økonomisk incitament til at gå ind i godshandelen, men også et idealistisk – de opfattede sig som landboreformernes frontkæmpere, patrioter, der gravede, dér hvor de stod, hvad enten det var en kompliceret godsudstyknings eller et bedre værn mod sandflugt. Måske ville det være på tide at skifte betegnelsen „gods-

slagter“ ud med den mere dækkende „godsmægler“?

Noter:

1. Hans Colding, Gudumkloster 1585-1985, i Gudum – sognet mellem hede og fjord, 1985, s. 110ff.
2. Præsteindberetning Heldum Sogn 1766 til Danske Atlas, Heldum Sogn.
3. Flemming Jerk, Ringkøbing amts herregårde gennem godsslagtingens tidehverv, Hards. Aarb. 1958, s. 106f.
4. O. Nielsen, Historisk-topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld Herreder, 1894, s. 116. Hans Colding, Gudumkloster 1585-1985, i Gudum – sognet mellem hede og fjord, 1985, s. 118f.
5. Kilder til afsnittet: Trap. Ringkøbing Amt, 1965. O. Nielsen 1894, s. 317ff. ddd. Nygaards Sedler.
6. L.M. Wedels Indenlandske Rejse, 1799-1804, Odense, s. 84.
7. ddd. Nygaards sedler, Rysensteen (verfic. genpart blandt Fønss' papirer).
8. Landsarkivet Viborg G 412-5 Rysensteen Gods, solgt bøndergods indtil 1. maj 1802 [usikker tydning af sluttal]. I listen er anført handler fra 1801-06.
9. ddd. Nygaards sedler/Rysensteen, orig. i gårdens arkiv.
10. Flemming Jerk, Ringkøbings amts herregårde gennem godsslagtingens tidehverv, Hards. Aarbog 1958, s. 125.
11. Generel kilde til afsnittet: ddd. Nygaards sedler.
12. Ligtale over Generalauditeur og Overbefalingsmand Hans. Jac. Lindahl... i Vestervig Kirke 1812, 31. marts, trykt i Viborg 1812, Det Kongelige Bibliotek.
13. J.C. Hald, Ringkjøbing Amt, 1833, s. 143ff.
14. Iris og Hebe, 1806, III, s. 47, citeret efter Hugo Matthiessen, Snapstinget, 1946, s. 108.
15. H.F. Ewald, Fortællinger, 1884, s. 101 og 287.
16. S. Nygaard, Godsslagtingen i Bøvling Amt, Hards. Aarb. 1918, s. 83.
17. Hugo Matthiessen, Snapstinget, 1946, s. 108f.
18. Liste over lån i enkekassen – se note 8.
19. Flemming Jerk, Ringkøbing Amts herregårde gennem godsslagtingens tidehverv, Hardsyssels Aarbog 1958, s. 126.
20. Landbohistoriske Studier, tilegnede Fridlev Skrubbeltrang på halvfjerdsårsdagen den 5. august 1970, red. Svend Gissel, Landbohistorisk Selskab, 1970, s. 129.